

dr hab. Piotr Duchliński, prof. UIK
Katedra Etyki Ogólnej i Stosowanej
Instytut Filozofii Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
Szkola Doktorska UIK

Kraków, 7.03. 2024.

Recenzja pracy doktorskiej mgra Krzysztofa Kotuli, *Filozoficzne fundamenty nowożytnej wolności religijnej. Problem komplementarności z myśleniem chrześcijańskim*, napisanej na seminarium naukowym pod kierunkiem o. dr hab. Marka Urbana CSsR, prof. UPJPII.

Adnotacja

Podstawę formalną przygotowania niniejszej recenzji stanowi pismo Rady Naukowej Dyscypliny Filozofia Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w sprawie dokonania recenzji rozprawy doktorskiej p. mgr Krzysztofa Kotuli pt. *Filozoficzne fundamenty nowożytnej wolności religijnej. Problem komplementarności z myśleniem chrześcijańskim*, napisanej pod kierunkiem o. dr hab. Marka Urbana, prof. UPJP II.

Mgr Kotula przedstawił do oceny dysertację doktorską, która zakresowo mieści się w obszarze nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia. W ramach filozofii plasuje się ona w takich subdyscyplinach filozoficznych jak: historia filozofii nowożytnej, filozofia chrześcijańska, metafizyka. W pracy były podejmowane zagadnienia z zakresu nauk teologicznych, dokładnie z historii kościoła i historii rozwoju doktryny chrześcijańskiej ostatnich soborów.

1. Rozstrzygnięcie czy recenzowana rozprawa doktorska spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim w obszarze nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia.

Ustawa o Szkolnictwie Wyższym i Nauce z 2018 roku formułuje następujące przesłanki, których spełnienie umożliwia przyznanie kandydatowi stopnia.

Art. 187.

1. Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub

artystycznej.

2. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

3. Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej.

4. Do rozprawy doktorskiej dołącza się streszczenie w języku angielskim, a do rozprawy doktorskiej przygotowanej w języku obcym również streszczenie w języku polskim. W przypadku gdy rozprawa doktorska nie jest pracą pisemną, dołącza się opis w językach polskim i angielskim.

Przesłanka 1.

Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

Przedłożona do oceny merytorycznej rozprawa doktorska prezentuje problem z dziedziny filozofii. Dotyczy on filozoficznych fundamentów nowożytnej wolności i jej związku z rozwojem myśli chrześcijańskiej, która znalazła swój wyraz w dokumentach Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza w Deklaracji o wolności religijnej. Rozprawa została podzielona na 3 rozdziały, w których doktorant prezentuje wiedzę na temat wybranego problemu naukowego. W rozdziale pierwszym przedstawia historię nowożytnej idei wolności religijnej, w rozdziale drugim omawia problem wolności religijnej w recepcji i nauczaniu wybranych teologów Kościoła Katolickiego. Natomiast w rozdziale trzecim prezentuje wiedzę na temat zagadnienia wyrażającego się w pytaniu, czy sformułowana Deklaracja o wolności religijnej jest zerwaniem z dotychczasowym nauczaniem Kościoła Katolickiego w kwestii wolności, czy też mamy tutaj do czynienia z pewną ciągłością hermeneutyczną.

Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu historii filozofii nowożytnej i szeroko rozumianej myśli chrześcijańskiej. Posiada też konkretną wiedzę z zakresu nauczania Kościoła Katolickiego. Dysponuje ogólną wiedzą z zakresu historii Kościoła. W swojej rozprawie przedstawił w sposób skrótowy rozwój idei nowożytnej wizji wolności religijnej. Swoje rekonstrukcje opierał na różnych tekstach klasycznych, w których omawiany był problem wolności religijnej. Prezentując swoją wiedzę na temat rozwoju

historycznego koncepcji wolności religijnej doktorant uwzględnił różne konteksty, nie tylko te filozoficzne ale też teologiczne i religijne jak np. Reformacja. Ogólna wiedza teoretyczna doktoranta jest rozległa i zadowalająca. Doktorant jest odczytany w zróżnicowanej literaturze przedmiotu. Można nawet powiedzieć, że praca ma charakter erudycyjny. Mgr Kotula sprawnie porusza się w różnych kontekstach historycznych, potrafi wydobywać ciekawe niuanse problemowe dotyczące kształtowania się nowożytnej idei wolności. Trafnie też odczytuje wpływy filozoficzne, które kształtowały myślenie teologów podczas Soboru Watykańskiego II.

Doktorant wykazał się także umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Na podstawie przeprowadzonych badań nad literaturą przedmiotu umiejętnie sformułował problem badawczy. Wskazał na tzw. lukę elsplanacyjną i postanowił ją uzupełnić przeprowadzając określone badania historyczno – filozoficzne. W swoich badaniach nie ograniczał się tylko do rekonstrukcji poglądów, podejmował też próbę zajęcia własnego, mniej lub bardziej uzasadnionego, stanowiska w badanej kwestii. To pokazuje, że doktorant w dobrym stopniu opanował warsztat krytycznego myślenia.

Przesłanka 2.

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska zawiera względnie oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Podjęty przez doktoranta problem badawczy, jak sam stwierdza, jest w Polsce mało przebadany. Są prace, które podejmują ogólną refleksję nad uwarunkowaniami filozoficznymi Soboru II Watykańskiego ale, w jego przekonaniu, brakuje monografii, która w sposób kompleksowy omawiałaby zagadnienie źródeł wolności religijnej rozwijanej podczas Vaticanum II. W tym sensie recenzowana praca miałaby charakter nowatorski. Podejmowałby zagadnienie, które do tej pory nie zostało krytycznie opracowane. Po przeprowadzeniu badań nad ideą wolności religijnej oraz jej wpływem na wybranych teologów z okresu Vaticanum Secundum doktorant stwierdza, że Deklaracja o wolności religijnej jest dokumentem niejasnym i mało dopracowanym. Autor podaje też uzasadnienie dla swojego przekonania, które odwołuje się do określonych racji historycznych i psychologicznych. Doktorant stwierdza, że dokument soborowy jest przykładem dyskontynuacji hermeneutycznej w myśleniu teologicznym. Autor jednak ostrożnie przychylił się do krytyków Deklaracji, którzy wywodzą się z kręgów tradycjonalistycznych. Tezę

krytyczną formułuje nader ostrożnie. Chce przez to pokazać, że domaga się ona pogłębionych badań, które jeszcze bardziej mogłyby sproblematyzować to zagadnienie. Proponuje również teoretyczne rozwinięcie idei tolerancji w ujęciu polskiego teoretyka Pawła Włodkowica.

Przesłanka 3

Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska sanowi zwarta, pracę pisemną podzieloną na wstęp, trzy rozdziały, zakończenie oraz bibliografię streszczenie angielskiej. Strukturalnie praca liczy 210 stron. Podział zagadnień został przeprowadzony poprawnie, spis treści sporządzony dokładnie, zastosowane nazewnictwo i notacja nie budzą poważniejszych zastrzeżeń, wstęp skonstruowany względnie poprawnie, problem badawczy został jasno wyartykułowany, uzasadnienie dla podjętych badań naukowych przekonujące.

W zakończeniu autor podsumował wyniki swoich poszukiwań badawczych. Bibliografia zawiera pozycje w języku polskim, angielskim oraz francuskim.

Rozprawę czytało się dobrze także pod względem językowym. Język rozprawy jest jasny i komunikatywny. Praca została napisana dobrą polszczyzną. Język pracy jest teoretycznie zaawansowany. Dysertacja nie jest jednak przeciążona filozoficznym żargonem. Autor starał się opisać skomplikowane koncepcje w miarę prostym (ale nie uproszczonym) językiem, który jest łatwy w odbiorze.

Rozprawa została starannie zredagowana. Strona formalna nie budzi poważniejszych zastrzeżeń. Jeśli już mam być dokładny to powiem, że tylko gdzieś tam pojawiają się jakieś bardzo drobne potknięcia stylistyczne, np. literówki itp. Ale nie będę się koncentrował na wyliczaniu tych drobiazków, które przecież nie wnoszą nic istotnego do całościowej oceny rozprawy.

Przesłanka 4

Do rozprawy doktorskiej dołącza się streszczenie w języku angielskim, a do rozprawy doktorskiej przygotowanej w języku obcym również streszczenie w języku polskim. W przypadku gdy rozprawa doktorska nie jest pracą pisemną, dołącza się opis w językach polskim i angielskim.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska została napisana w języku polskim. Zawiera dołączone streszczenie napisane w języku angielskim. Streszczenie zostało przygotowane w sposób poprawny, tak pod względem merytorycznym jak i językowym. Jest

informatywne, uważam, że obcojęzyczny czytelnik po zapoznaniu się z nim będzie mógł uchwycić główną ideę rozprawy.

Rozstrzygnięcie

Wyartykułowane przesłanki pozwalają na jednoznaczne rozstrzygnięcie, że jest podstawa do dalszego procedowania rozprawy doktorskiej mgr Kotuli. Doktorant przedstawił pracę pisemną w języku polskim, w której zawarł prowadzone przez kilka lat badania naukowe dotyczące idei wolności religijnej i jej wpływu na sformułowanie Deklaracji o wolności religijnej. Teza doktorska została przeprowadzona w sposób przekonujący, cele badawcze zostały zrealizowane w sposób nie budzących poważniejszych zastrzeżeń. Zaprezentowane zostało względnie oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (przebadane zagadnienie mało opracowane w Polsce), ponadto doktorant wykazał się dobrą wiedzą teoretyczną w dyscyplinie naukowej filozofia, zwłaszcza w takich subdyscyplinach jak: historia filozofii nowożytnej, filozofia chrześcijańska. Wykazał się także dobrymi umiejętnościami względnie samodzielnego prowadzenia badań naukowych (pracy z tekstem) w dyscyplinie filozofia oraz względnie krytycznym myśleniem w prowadzeniu badań naukowych w obszarze nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia

Ponadto chciałbym podkreślić, że rozprawa mgra Krzysztofa Kotuli została napisana w duchu autentycznej pasji badawczej. Moja całościowa ocena recenzowanej dysertacji jest pozytywna. Doktorant jest dobrze odczytany w literaturze przedmiotu, zwłaszcza dostępnej w języku polskim, francuskim i angielskim. Rozprawa pokazuje, że potrafi on trafnie formułować problemy badawcze i rozwiązywać je za pomocą określonych metod badawczych właściwych dla obszaru nauk humanistycznych. Dysponuje umiejętnością formułowania względnie krytycznych uwag pod adresem rekonstruowanych poglądów.

Swoją rozprawą autor bardzo dobrze wpisuje się w toczone współcześnie debaty i kontrowersje filozoficzne wokół nauczania Kościoła Katolickiego. Robi to jednak w sposób wyważony bez nadmiernego ideologizowania i przesądzania wielu spraw ostatecznie.

2. Wątpliwości i kwestie dyskusyjne

Podczas lektury rozprawy nasunęły mi się następujące wątpliwości. Nie podważają one pozytywnej oceny całości pracy. Aby jednak stało się zadość obowiązkowi recenzenta chcę je poniżej wyartykułować przede wszystkim po to aby skłonić do pewnych przemyśleń samego doktoranta, który być może będzie chciał wydać swoją rozprawę w formie książkowej.

1. We wstępie brakuje pełniejszej charakterystyki kontekstu problemowego, w którym została dostrzeżona luka badawcza. Czyżby tylko na podstawie przeczytania jednej pozycji doktorant doszedł do sformułowania problemu badawczego? Brakuje precyzyjnego sformułowania szczegółowych celów badawczych.

2. Brakuje precyzyjnego omówienia metodologii badań stosowanej w pracy. Co konkretnie doktorant bada? Mgr Kotula stwierdza, że będzie posługiwał się metodą analityczną – syntetyczną, nigdzie jednak nie omawia jak rozumie tę metodę.

3. Zabrakło bardziej precyzyjnego przedstawienia przejścia między średniowiecznym a nowożytnym rozumieniem wolności. Doktorant nie dokonał eksploracji wszystkich ważnych źródeł, które przyczyniły się do tego, że w czasach nowożytnych powstała określona koncepcja wolności. Brakuje np. odwołań do empiryzmu i nominalizmu.

4. Celem doktoranta było odkrycie filozoficznych fundamentów nowożytnej idei wolności religijnej. Taki też jest tytuł pracy. Mam jednak wątpliwości, czy tytuł trafnie oddaje treść zagadnień poruszanych w rozprawie. Głównym przedmiotem badań naukowych doktoranta jest eksploracja filozoficznych podstaw doktryny o wolności religijnej, która podczas Vaticanum II została wyrażona w Deklaracji o wolności religijnej. Czy doktorant nie uważa, że w tytule rozprawy powinno się znaleźć odniesienie do tych zagadnień? A może tytuł dysertacji powinien brzmieć *Filozoficzne źródła Deklaracji o wolności religijnej Soboru Watykańskiego II*? W obecnym tytule pracy pojawia się, w moim przekonaniu, karkołomne sformułowanie o komplementarności nowożytnej idei wolności religijnej z myślą chrześcijańską. Nie bardzo rozumiem, co autor ma na myśli pisząc o tej komplementarności. Jeśli autor chciał pokazać ową komplementarność to powinien, w moim przekonaniu, zupełnie inaczej zaplanować swoje badania naukowe. Sam faktyczny jest taki – i to on podlega ocenie merytorycznej – że w pracy mamy badania rozumienia wolności przed Vaticanum II i w trakcie jego trwania. Więc komplementarność czego do czego jest tutaj brana pod uwagę? Raczej chodziłoby nie tyle o komplementarność co o hermeneutyczną ciągłość pewnych koncepcji, które były głoszone przed Vaticanum II, a później uległy odsunięciu na skutek działalności postępowych teologów o filozoficznym zacięciu.

5. Doktorant w różnych miejscach dysertacji trafnie pokazuje jakie filozoficzne koncepcje miały wpływ na rozstrzygnięcia teologiczne podczas Vaticanum II. Robi to jednak w sposób rozproszony, czasem tylko marginalnie wydobywa te filozoficzne konteksty. Uważam, że w rozprawie trzeba jasno ponazywać, który filozof, czy teolog na podstawie jakich koncepcji filozoficznych tworzył swoje własne koncepcje teologiczne i filozoficzne. Po zapoznaniu się z całością rozprawy mam pewien problem z klarowną odpowiedzią na pytanie

jaka filozoficzna wizja wolności legła u podstaw sformułowania *Deklaracji o wolności religijnej*. Chodzi mi o konkretne nazwanie tej koncepcji i pokazanie konsekwencji jej akceptacji dla rozwoju nauki Kościoła Katolickiego na temat wolności i moralności.

6. Uważam, że doktorant mógł wyraźniej zaprezentować swój pogląd odnośnie koncepcji wolności zawartej w dokumencie Vaticanum II. Dobrze, że przywołał cały kontekst debaty, która rozpoczęła się po opublikowaniu dokumentu między środowiskiem tradycjonalistów a postępowymi teologami, których często oskarżano o modernizm. Uważam jednak, że debata ta powinna być jakoś przez doktoranta podsumowana. Dostrzegam, że doktorant unika oceny referowanych stanowisk, co rzuca cień na samodzielność prowadzonych przez niego badań naukowych. Własne stanowisko, które sformułował dopiero w zakończeniu, choć posiada kilka zadań ogólnego uzasadnienia, tak naprawdę nie wpisuje się w debatę, którą doktorant skrupulatnie zrekonstruował. Prezentacja debaty zostaje w pewnym momencie przerwana i od razu mamy przejście do zakończenia, które podejmuje inny wątek. Nie przekonuje mnie podejście do prowadzenia badań naukowych.

7. W zakończeniu autor zbiera swoje przemyślenia ale robi to w sposób trochę nieuporządkowany. Zakończenie powinno w sposób syntetyczny prezentować odpowiedź na sformułowany problem badaczy. Oczywiście odpowiedź na główny problem pracy znajduje się w zakończeniu ale umieszczona jest w kontekście różnych dygresji i niepotrzebnego powtarzania tego co zostało już zrobione w poszczególnych rozdziałach.

Wyartykułowane uwagi krytyczne nie podważają mojej pozytywnej oceny recenzowanej dysertacji. Pomijam szczegółowe wyliczenie innych drobnych potknięć, które spotkałem śledząc wywody mgra. Kotuli. Zawsze przecież można się spierać o różne mniej lub bardziej szczegółowe kwestie, ale nie o to chodzi w recenzji.

Wniosek końcowy.

W świetle przedstawionej opinii, wniosków końcowych oraz biorąc pod uwagę wskazane wątpliwości dotyczące pojedynczych fragmentów rozprawy stwierdzam jednoznacznie, że przedstawiona mi do recenzji praca doktorska mgra Krzysztofa Kotulin pod tytułem: „*Filozoficzne fundamenty nowożytnej wolności religijnej. Problem komplementarności z myśleniem chrześcijańskim*” w pełni spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim, zawarte w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668). Wnoszę zatem o przyjęcie przedłożonej rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony. Przedstawiona do recenzji praca daje podstawę do ubiegania się o stopień doktora w dyscyplinie filozofia. W związku z

powyższym wniosku o dopuszczenie P. mgra Krzysztofa Kotuli do dalszych etapów
przewodu doktorskiego.

Dr hab. Piotr Duchliński, prof. UIK

Piotr Duchliński